Visos trys gyvenvietės su virveline keramika datuotinos vėlyvuoju neolitu - III tūkstantm. pr.m.e. pabaiga ir II tūkstantm. pr.m.e. pradžia, o Širmės kalno trečios gyvenvietės dalis - vėlyvuoju mezolitu.

Iškastos bandomosios perkasos ir keliose kitose gyvenvietėse. Sluoksniai su virveline keramika rasti Daktariškių kaime ir Širmės kalno 2-oje gyvenvietėje, o sluoksniai su trikampiais ir širdiniais strėlių antgaliais bei kitais radiniais, skirtinais vėlyvojo n olito pabaigai ar žalvario amžiui, aptikti Žvejeliškės kaime.

Algirdas Girininkas

ŽEMAITIŠKĖS (ŠVENČIONIŲ RAJ.) I IR II GYVENVIETĖS TYRINĖJIMAI 1978 IR 1979 METAIS

Žemaitiškės I gyvenvietė yra apie 1,5 km į ŠV nuo Reškutėnų kaimo ir apie 1 km į PV nuo Pervieniškių kaimo, apie 500 m į ŠR nuo dabartinio Kretuono ežero R kranto, buvusios ežero lagūnos R krante. Dabar kultūrinė pieva vietinių gyventojų vadinama Žemaitiške. Žaugėdos upelis prieš melioraciją tekėjo 30 m į V nuo tyrinėjamos gyvenvietės, kuri yra V šlaite žemos kalvelės (1,5 m nuo dabartinio Kretuono ežero vandens lygio, o prieš melioraciją kalva siekė 147 m absoliutinį aukštį nuo jūros lygio). 1978 m. MAII ištyrė 496 m^2, o 1979 m. dar 240 m^2. PR jos dalyje pastebėtas Narvos kultūros gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, o ŠV ir Š - virvelinės. Centrinėje gyvenvietės dalyje pastebėti 2 minėti kultūriniai sluoksniai, kuriuos vieną nuo kito skyrė 13-25 cm storio balto šlyno tarpsluoksnis. Viršutinio, virve-

linės keramikos kultūros, sluoksnio storis siekė nuo 2 iki 24 cm storio. Gyvenvietės V dalyje jis plonesnis (2-10 cm), o ŠR sustorėja (7-24 cm). Keramika šiame sluoksnyje nuo dažno vandens lygio svyravimo yra blogai išlikusi, todėl jos aptikta tik keletas didesnių fragmentų. Išliko tik akmeninių (keturkampio pjūvio akmeninis įtveriamasis kirvis, pasvarai) bei titnaginių dirbinių (trikampio formos strėlių antgaliai, gremžtukai, grandukai, grąžteliai). Aptikti čia ir kauliniai -raginiai dirbiniai: kūgio formos strėlių antgaliai, ylos, skobteliai, eglutės formos žeberklas. Iš papuošalų rasti 1 kaulinis ir 1 gintarinis aštuoniukės formos kabučiai, kiekvienas su dviem nevienodo dydžio skylutėmis.

1979 m., tyrinėjant Žemaitiškės I-os gyvenvietės ŠR dalį, kultūriniame sluoksnyje aptiktos aptvarų liekanos. Aptvarai gyvenvietę juosė 3 lygiagretėmis eilėmis, tarp kurių yra 5-7 m pločio tarpai. Vidinis aptvaras yra įleistas į gruntą 30-45 cm. Aptvarų sienos buvo statomos iš gulsčiai viena ant kitos sudėtų ilgų 6-15 cm storio karčių, kurios sutvirtintos 8-10 cm storio statmenais kuoliukais ir akmenimis. Pirmojo aptvaro sienos plotis 95 cm. Antrojo aptvaro siena yra taip pat įleista į gruntą (šlyną), o išorinėje sienos pusėje buvęs iškastas 205 cm pločio ir 100 cm gylio griovys. Tarp pirmosios ir antrosios (vidurinės) aptvarų sienų eilės yra 500-520 cm pločio tarpas. Tarp antrosios ir trečiosios (išorinės) aptvarų sienų yra 600-680 cm tarpas. Trečioji siena analogiška antrajai. Pastarųjų sienų plotis 80-90 cm. Šalia išorinės sienos lauko pusėje yra 150 cm pločio ir 150 cm gylio griovys. Tai rodo, kad virvelinės keramikos kultūros gyvenvietė buvo įtvirtinta. Ją galima datuo-

ti II tūkstantm. pr.m.e. pradžia.

Narvos kultūros sluoksnis (2-30 cm storio) yra susidaręs iš sapropelingos durpės. Radinių didžiumą sudaro keramika (apie 1500 puodų šukių). Puodų molio masėje gausu organinių priemaišų: grūstų kriauklių, kapotų augalų. Atsekamos trys puodų formos: plačiaangiai smailadugniai, siauri smailadugniai ir plokščiadugniai S formos puodai bei puodai tiesiomis sienelėmis su ovaliais dugneliais. Puodai puošiami apvalių, keturkampių, trikampių, grūdelių formos duobučių, apvajinių, šukinių ir kitokių įspaudų eilutėmis, aštriais įbrėžimais. Puodų išorinės, vidinės sienelės ir puodų briaunos dažnai puošiamos skirtingais ornamentų motyvais.

Iš kaulinių dirbinių minėtini žeberklai, antgaliai, ylos, durklai ir įvairūs specialios paskirties dirbiniai. Raginių dirbinių nedaug: kūgio formos antgaliai ir kapliukai.

Labai maža titnaginių dirbinių - tik du strėlių antgaliai ir kelios nuoskalos iš prastos, matyt, vietinės, titnago žaliavos.

Iš pušies žievės gaminta daug ir įvairios formos plūdžių. Daug rasta ilgų ir plokščių skalų nuo bučių. Akmeninių dirbinių tarpe daug tinklų pasvarų. Be to, aptikta daug gyvulių kaulų, žuvų ašakų, lazdynų ir agaro riešutų kevalų.

Žemaitiškės I gyvenvietės inventorius rodo, kad gyventojai vertėsi žvejyba, medžiokle, maisto rinkimu. Narvos kultūros gyvenvietės sluoksnį, matyt, reikėtu datuoti III tūkstantm. pr.m.e. antrąja puse.

Žemaitiškės II gyvenvietė yra Kretuono ežero R krante ir buvusios ežero lagūnos V krante, 300 m į PV nuo Žemaitiš-

kės I gyvenvietės. 1979 m. MAII ištyrė 15 m^2 (iškasta 15 m ilgio R-V kryptimi ir 1 m pločio perkasa), kuriame aptiktas 10–15 cm storio iš sapropelingos durpės susidaręs kultūrinis sluoksnis. Jis į lagūnos pusę storėja ir perkasos R galo jau siekė 37 cm storio. Aptikta 650 Narvos kultūros puodų šukių, kurių molio masė analogiška Žemaitiškės I gyvenvietės to paties laikotarpio keramikai. Žemaitiškės II gyvenvietės puodai yra 2 formų: S formos plokščiadugniai ir "Cedmaro" tipo. Be to, aptikti plokščiadugniai į viršų platėjantys puodukai. Keramika papuošta grūdelių, įvairios formos duobučių, šukiniais ir kitokiais įspaudais.

Aptikta daug kaulo dirbinių: ietigalis, durklas, 2 plokštelės su išgręžtom skylutėm, 1 kabutis. Rasti 2 raginiai grandikliai, daug dirbinių ruošinių iš rago.

Žvejybos įrankių tarpe daug bučų liekanų ir iš pušies žievės pagamintų plūdžių fragmentų.

Titnaginių dirbinių labai maža; aptiktos tik dvi retušuotos skeltės.

Rasta ir statinių liekanų. Tai, matyt, buvusi pastato siena, kurią sudarė 2 lygiagretės (R-V kryptimi) 8–17 cm skersmens kuolų eilės, tarp kurių yra daug akmenų, stiprinusių sienos kuolus. Kuolai yra 40–50 cm ilgio ir sukalti vienas šalia kito.

Be to, aptikta daug žvėrių kaulų, žuvų nugaros slankstelių, ašakų, agaro riešutų lukštų.

Gyvenvietė priklauso Narvos kultūrai. Dirbinių, ypač iš kaulo ir rago, tipai būdingi III tūkstantm. pr.m.e. viduriui.